

Токарчук Л. М.,
кандидат юридичних наук, доцент, за-
ступник декана економіко-правового
факультету, професор кафедри цивіль-
но-правових дисциплін Одеського на-
ціонального університету імені
І. І. Мечникова

ПРАВИЛА ПОДАВАННЯ І РОЗГЛЯДУ ЗАЯВИ ПРО УСИНОВЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Сімейний кодекс України не містить єдиної статті, яка б включала всі умови, необхідні для здійснення усиновлення. Такі умови розміщені в багатьох статтях глави 18 розділу IV Кодексу. Порушення окремих їх норм може стати підставою для визнання усиновлення недійсним. У пе-

ріод розробки СК України нами аналізувалися підстави визнання усиновлення недейсним і було зроблено висновок, що вони загалом носять формальний характер – порушення вимог законодавства щодо процедури усиновлення або його цілей. [1, С.114]

П'ятнадцятирічна практика застосування СК України свідчить про потребу перегляду багатьох його норм, зокрема, й в частині врегулювання правовідносин усиновлення.

Статтею 223 СК України встановлено, що заява до суду про усиновлення дитини подається особою, яка бажає усиновити дитину. Подання такої заяви через представника не допускається. Така заява може бути відкликана до набрання чинності рішенням суду про усиновлення.

У ст. 313 ЦПК України встановлено, що суд розглядає справу про усиновлення дитини за обов'язковою участю заявника, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за потрібне допитати.

Вимоги законодавства щодо подання кандидатом в усиновлювачі заяви про усиновлення особисто цілком обґрунтовані. По-перше, кандидат в усиновлювачі, приймаючи для себе таке рішення, бажає створити чи збільшити сім'ю, а право на сім'ю за цивільним законодавством належить до особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи. По-друге, за сімейним законодавством відносини усиновлення є підставою створення сім'ї, члени якої мають взаємні особисті немайнові права. Кінцеве рішення про усиновлення приймає суд, який, постановляючи рішення про усиновлення дитини, повинен врахувати обставини, що мають істотне значення, однак не всі обставини можна з'ясувати за документами.

Так, відповідно до ст. 224 СК України, суд має враховувати такі обставини, що мають істотне значення, зокрема: 1) стан здоров'я та матеріальне становище особи, яка бажає усиновити дитину, її сімейний стан та умови проживання, ставлення до виховання дитини; 2) мотиви, на підставі яких особа бажає усиновити дитину; 3) мотиви того, чому другий із подружжя не бажає бути усиновлювачем, якщо лише один із подружжя подав заяву про усиновлення; 4) взаємовідповідність особи, яка бажає усиновити дитину, та дитини, а також те, як довго ця особа опікується вже дитиною; 5) особу дитини та стан її здоров'я; 6) ставлення дитини до особи, яка бажає її усиновити.

Деякі із зазначених обставин можуть підтверджуватися документами, а інші можливо більшою мірою достовірно дослідити лише спостерігаючи за особою у судовому засіданні (наприклад, стан здоров'я усиновлювача; ставлення до виховання дитини; мотиви, на підставі яких особа бажає усиновити дитину; взаємовідповідність особи, яка бажає усиновити дитину, та дитини). При розгляді справи за безпосередньою участю кандидата в усиновлювачі суд краще може визначити справжнє ставлення особи до дитини, яку бажає усиновити.

Застосування у ч. 1 ст. 224 СК України слова «зокрема» перед переліком наведених вище обставин, дає підстави для висновку, що перелік обставин не вичерпний, суд може дослідити і врахувати й інші обставини, що мають істотне значення для вирішення питання про задоволення заяви про усиновлення. Наприклад, розглянути заяву про збереження між родичами того з батьків, хто помер, та дитиною, яку усиновлюють, правового зв'язку і вирішити питання чи відповідає збереження правового зв'язку інтересам дитини (ч. 2 ст. 232 СК України).

Важливість особистої присутності заявника при розгляді заяви про усиновлення можна розглянути на прикладі нижченаведеного рішення.

Братським районним судом Миколаївської області 08 квітня 2018 р. було розглянуто заяву про усиновлення ОСОБА_1, заінтересовані особи: орган опіки та піклування Братської районної державної адміністрації Миколаївської області, ОСОБА_2.

ОСОБА_1 подав апеляційну скаргу разом із заявою про поновлення строку на апеляційне оскарження цього рішення, посилаючись на те, що йому було невідомо про розгляд справи, оскільки у судових засіданнях він участі не брав, а позовну заяву від його імені подано іншою особою.

Ухвалою Апеляційного суду Миколаївської області від 23 квітня 2018 року строк на апеляційне оскарження рішення Братського районного суду Миколаївської області від 08 квітня 2014 року було поновлено і відкрито апеляційне оскарження за апеляційною скаргою ОСОБА_1.

Постановляючи ухвалу, суд дослідив матеріали справи і визначив, що ухвалою судді Братського районного суду Миколаївської області від 28 березня 2014 року було відкрито провадження у справі та призначено справу до розгляду на 07 квітня 2014 року. Копію зазначеної ухвали супровідним від 01 квітня 2014 року направлено на адреси осіб, які беруть участь у справі, у тому числі і на адресу заявника. Доказів отримання заявником цієї ухвали або повістки про виклик до суду матеріали справи

не містять. У судовому засіданні, яке відбулося 07 квітня 2014 року, ОСОБА_1 особистої участі не брав. За такого, суд прийшов до висновку, що заявника не було належним чином повідомлено про розгляд справи.

Слід віддати належне суду, який в ухвалі зазначив таке щодо участі у розгляді справи представника заявника ОСОБА_1 – ОСОБА_3 та отримання нею 22 квітня 2014 року копії оскаржуваного рішення.

Відповідно до ч.1 ст. 38 ЦПК України (у редакції, чинної станом на час ухвалення оскаржуваного рішення) сторона, третя особа, особа, яка відповідно до закону захищає права, свободи чи інтереси інших осіб, а також заявники та інші заінтересовані особи в справах окремого провадження (*крім справ про усиновлення*) можуть брати участь у цивільній справі особисто або через представника. За правилами ч.1 ст. 254 ЦПК України (у редакції, чинної станом на час ухвалення оскаржуваного рішення) суд розглядає справу про усиновлення дитини *за обов'язковою участю заявника*, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за потрібне допитати.

Суд прийшов до висновку, що участь у судовому засіданні при розгляді справи представника заявника ОСОБА_1 – ОСОБА_3 не дає підстав вважати про належне повідомлення про розгляд справи самого ОСОБА_1.[2]

На жаль, наступні рішення суду апеляційної інстанції та Верховного Суду у наведеній справі не оприлюднені з огляду на п. 4 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про доступ до судових рішень», яким встановлено, що у текстах судових рішень, що відкриті для загального доступу, не може бути розголошена інформація, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися у закритому судовому засіданні.

Складно уявити, що особа дала повноваження представнику у такій серйозній справі, професійний юрист погодиться на таке представництво, а суд не зверне увагу на порушення матеріального і процесуального права. Однак, як бачимо, така ситуація можлива. Адже не лише згаданими вище ст. 223 СК України та ст. 313 ЦПК України передбачається особисте подання заяви про усиновлення до суду і особиста присутність при розгляді справи. Інші статті СК України також передбачають здійснення окремих дій для здійснення усиновлення особою, яка подала заяву про усиновлення. Зокрема, особа, яка подала заяву про усиновлення, може виявити бажання бути записаною у Книзі реєстрації народжень матір'ю, батьком дитини або повнолітньої особи (ч. ст. 229 СК України),

особа, яка подала заяву про усиновлення, може виявити бажання змінити відомості про місце народження та дату народження дитини (ч. 1 ст. 230 СК України). Звичайно, що тут йдеться не про представників кандидата в усиновлювачі.

На нашу думку, ст. 236 СК України, яка врегульовує підстави визнання усиновлення недійсним, загалом має бути переглянута. І одним з положень, яке має бути враховане при перегляді її норм, це – правові наслідки розгляду справи про усиновлення у відсутності заявника.

Список використаних джерел:

1. Зілковська Л. М. Правове регулювання усиновлення в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Л. М. Зілковська. – О., 2002. – 177 с.

2. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 23 квітня 2018 року у справі № 471/418/14-ц [Електронний ресурс] // ЄДРСР. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73585488>